

En knippeinstitusjon mellom tradisjon og visjon.

Institutt for sosiologi ved Universitetet i Oslo i 1950-2000

Published in Tidsskrift for Samfunnsforskning 2000 (4):639 - 667

Ragnvald Kalleberg, University of Oslo
ragnvald.kalleberg@sosgeo.uio.no

**Department of Sociology & Human Geography
University of Oslo**

P. O. Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no/>

En knippeinstitusjon mellom tradisjon og visjon

Institutt for sosiologi ved Universitetet
i Oslo 1950–2000

Ragnvald Kalleberg

KOLLEGIET VED UNIVERSITETET I OSLO vedtok 12. november 1949 at det skulle opprettes et eget institutt for sosiologi (ISO) fra 1. januar 1950. Det halve hundreåret som har gått siden opprettelsen gir en naturlig anledning til å se tilbake på noen linjer i instituttets historie. Et slikt tilbakeblikk har mer enn historisk interesse. Det er mange som har kommentert det store antall norske sosiologer og deres innflytelse i samfunnet. En sjelden gang kommer noe av dette på trykk, som i en rapport fra en internasjonal gruppe som vurderte norsk sosiologi: «ISO må sies å ha hatt endog en meget stor betydning for norsk sosiologi. Dette instituttet har utdannet så langt den største gruppen sosiologer i Norge, og ISO har gjort det så godt at sosiologer og sosiologi har fått en ualminnelig stor betydning i det norske samfunnet – kvantitativt og kanskje også kvalitativt større betydning enn i noe annet samfunn» (Allardt m.fl. 1995:31). Hvis dette er holdbart, har en analyse av ISO også betydelig interesse i en internasjonal sammenheng.

Fram til 1970-tallet kunne Robert Merton med rette beklage at vitenskapssosiologien, og det tverrfaglige området vitenskapsstudier, var underutviklet. Sett i relasjon til de vitenskapelige institusjoners avgjørende betydning i moderne samfunn, var dette kritikkverdig. I de tre siste tiårene har det skjedd mye på disse fagfeltene, men fortsatt er studier av universiteter og universitetsdisipliner forholdsvis uutviklet. Særlig er kultur- og samfunnsfagene underutforsket (Kalleberg 2000a:219, 232–34). Den internasjonale gruppen som vurderte norsk sosiologi var naturligvis preget av denne situasjonen og kunne derfor ikke vise til dokumentasjon og sammenlignende studier som kunne understøtte deres (hypo)tese.

I tillegg til referert litteratur bygger artikkelen på interne dokumenter – årsmeldinger, statistikk, rapporter. En takk til bibliotekar Sven Lindblad ved ISF og administrasjonen ved ISS for fremskaffing av materiale.

Vi mangler ikke bare beskrivelser. De analytiske tilnærminger som brukes i studier av universiteter og universitetsfag er ofte for smale, f.eks. bare orientert mot forskning eller mot undervisning, og de er ofte tilpasset institusjonsteorier som passer best i analysen av offentlig forvaltning eller private foretak. Instrumentelle *market-management* perspektiver (jf. Olsen 1997) har overdreven betydning i viktige deler av dette forskningsfeltet. Vi trenger mer komplekse og sakssvarende analytiske tilnærminger. Fremfor alt bør universiteter beskrives og analyseres som «knippeinstitusjoner». Universitetsfag generelt fungerer som sammenkoblede knipper av virksomheter. Fagene er bygget opp som fem typer av mer eller mindre organiserte programmer med sine karakteristiske målsettinger, arbeidsmåter og resultater: forskning, studier, formidling, ekspertaktivitet og selvstyring (Kalleberg 1997a:24–26, 35–44, Engelstad m.fl. 1998:22–28). Det er gode grunner for å anta at samspillet mellom slike forskjelligartede læringsprosessene er av avgjørende betydning for å opprettholde virkningsfull tradisjonsformidling og fruktbar nyskaping av vitenskapelig kunnskap og innsikt (Parsons & Platt 1973, Clark 1995, Habermas 1999, Kalleberg 2000a).

Artikkelen er disponert i forhold til disse fem former for faglig virksomhet, som en kortfattet beskrivelse og analyse av noen sentrale trekk i ISOs historie. Som en innledning til disse avsnittene sies det litt om den historiske og institusjonelle bakgrunnen for opprettelsen av ISO. Artikkelen avsluttes med en refleksjon om fremtidige utfordringer. La oss aller først kaste et raskt blikk på instituttets plassering og vekst.

ISOs plassering og vekst

Det nye instituttet ble faglig-administrativt plassert ved Det historisk-filosofiske fakultet. I 1963 ble det flyttet til det nydannede Samfunnsvitenskapelige fakultet. Fysisk ble ISO det første halve året lokalisert ved Halving skole, rett bak Slottet. Sommeren 1950 flyttet instituttet inn i den gamle Grimeland skole i Løkkeveien 7, bak Victoria Terrasse og i nærheten av Institutt for samfunnsforskning i Arbiens gate 4. Etter et kortere opphold i Niels Juels gate har ISO siden vinteren 1967/68 vært lokalisert på Blindern, i Eilert Sundts hus. Fra 1996 huser instituttet også faget samfunnsgeografi og har følgelig fått navnet «Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi» (ISS). Denne artikkelen dreier seg bare om sosiologidelen i det nåværende ISS.

Det har vært sterk vekst i antall ansatte, i studenttall og i de forskjellige former for faglig produksjon i disse femti årene. Instituttets perso-

nale i fast stilling besto ved opprettelsen bare av bestyreren, Sverre Holm, som var eneste professor i faget. Det var først i andre halvpart av 1950-årene at instituttet fikk en fast kontorassistent (Thordis Saxlund), fra 1956 en fast vitenskapelig assistent (Ørjar Øyen) og to stipendiater (med midler fra Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd), fra 1958 sin første universitetsstipendiat (Odd Ramsøy). I 1959 var Johan Galtung knyttet til ISO et års tid, og i 1960 fikk man den første universitetslektor (Ramsøy). (Antall undervisningspregede lektorstillinger økte meget raskt ved UiO på 1960-tallet, se Collett 1999:204–5). Det gikk 16 år før det ble utnevnt en professor ved siden av den første (Sverre Lysgaard i 1965).

Da ISO i 1963 ble overført til det nye fakultetet, hadde man 6 personer i heltidsstilling: 1 professorat, 2 mellomstillinger, 2 rekruttstillinger og 1 kontorassistent. I løpet av de neste årene økte antall stillinger til 30 i 1975, hvorav 6 toppstillinger, 12 mellomstillinger, 6 rekrutteringsstillinger og 6 stillinger i administrasjonen, inklusive nye fulltidsstillinger som instituttsekretær og undervisningskonsulent. Denne raske veksten kom som en følge av den enorme ekspansjon i antall studenter som søkte til universitetet generelt og til samfunnsfagene og sosiologien spesielt. I løpet av 1960-årene ble studenttallet ved UiO tredoblet og lå på 17 000 studenter i 1970. Det totale antall vitenskapelige stillinger steg fra 500 til 1200 i samme tiår.

Fra 1963 til 1969 ble studenttallet ved SV-fakultetet tredoblet, fra nesten 1000 til omkring 3000. Antall registrerte sosiologistudenter ble sjudoblet, fra 61 til 428. Studenttallet i sosiologi steg særlig raskt fordi man startet på et nivå som lå betydelig under fag som sosialøkonomi, psykologi og statsvitenskap. ISO hadde 20 studenter i 1960, mens statsviterne hadde fire ganger så mange. Høsten 1966 var det 112 studenter hos sosiologene, mens statsviterne hadde 294, økonomene 511 og psykologene 653 (Kalleberg 1994:124).

Fra første halvpart av 1970-tallet holdt antall stillinger seg nokså stabilt fram mot 1990. Det var i forbindelse med studentveksten mot slutten av 1980-tallet at stillingsmengden begynte å vokse igjen. I og med at gamle stillinger ble ledige samtidig med at nye kom til, førte dette til et hamskifte i den vitenskapelig og teknisk-administrative stab. Ved 30-årsjubileet for SV-fakultetet høsten 1993, disponerte ISO 44 vitenskapelige og teknisk-administrative stillinger. ISO hadde blitt et stort universitetsinstitutt, med nesten 1200 registrerte studenter (551 på grunnfag, 149 på mellomfag og 377 på hovedfagsnivå; 40 i det nye doktorgradsstudiet)

(Kalleberg 1994:125). I år disponerer man over samme antall årsverk, omtrent 40. En femtedel av årsverkene er av teknisk-administrativ karakter. Studenttallet har gått noe ned.

Historisk bakgrunn

Det finnes en dramatisk historie om oppkomsten av norsk sosiologi. En norsk motstandsmann – og student – kom under andre verdenskrig med forsyninger fra England. Han ble drept da fallskjermen hans ikke foldet seg ut. Vilhelm Aubert var i motstandsgruppen som skulle ta imot sabotøren og slippet. I utstyret fant man en innflytelsesrik lærebok i kvantitative metoder, skrevet av Georg Lundberg. Da jeg første gang hørte historien som student i andre halvpart av 1960-årene, var jeg usikker på om det dreide seg om en faktisk hendelse. Det viste seg senere å være en sann historie, og Aubert (1981) ga selv den mest omfattende versjon, under overskriften om hvordan positivistisk sosiologi kom til Norge. Historien kan si oss noe om den dramatiske erfaringsbakgrunn flere i Aubert-generasjonen hadde, om de nære kontakter til USA som ble så karakteristiske for Oslo-sosiologien i de første årene og om den lidenskapelige interessen i denne generasjonen for demokrati og fredsspørsmål.

I likhet med mange andre europeiske land har norsk sosiologi som universitetsfag en kort historie som organisert universitetsfag. Til og med i pionerlandet Frankrike har sosiologi i denne forstand, med organisert undervisning og akademiske grader, bare en 40-årig historie (Bernoux 1990:179). Men sosiologisk forskning hadde en lengre faktisk historie før institusjonaliseringen midt på 1900-tallet, knyttet til enkeltpersoner plassert innenfor teologiske, juridiske og humanistiske fagområder. Avhengig av definisjoner og kriterier kan man med gode grunner datere oppkomsten av moderne samfunnsfag til forskjellige tider og steder. En mulighet er å føre de moderne samfunnsfag 350 år tilbake i tiden, til den vitenskapelige revolusjon. Sentrale samfunnsfaglige forfedre er da Thomas Hobbes, James Harrington og William Petty (Engelstad m.fl. 1998:kap. 1). Danmark-Norge og Sverige-Finland lå i dette nordvestlige hjørne av Europa, *the cradle of capitalism* (Voss 1998), og hadde sentrale bidragsytere på flere felter, som Linné og Holberg. De nordiske landene etablerte de første statistiske byråer i verden og skapte tidlig solide statistiske tradisjoner (Engelstad m.fl. 1998:50–65, 266–271).

I et sammenlignende perspektiv foregikk det en relativt omfattende samfunnsforskning i Norge på 1800-tallet. Eilert Sundt tok opp studier av samtidens Norge, med vekt på de underordnede skjulte samfunn i

folkedypet. Han kombinerte kvantitative og kvalitative data og gjorde bruk av statistisk analyse. Sundt la stor vekt på samfunnsrelevante spørsmålsstillinger og ønsket å bidra til samfunnsforbedring, og han var også engasjert i en slags aksjonsforskning. Han trodde både på offentlige tiltak og lovendringer for å skape forbedring, men mest av alt trodde han på skolegang, folkeopplysning og at folk gjorde noe med sine egne problemer. Han var ikke bare vel bevandret i datidens norske samfunn, men også i den samtidige internasjonale litteratur. Av de stammene som befolkning det samfunnsvitenskapelige fakultet på 1960-tallet lignet han nok mest på sosiologene. Det er derfor ikke urimelig å omtale ham som Norges første sosiolog.¹

Sosiologi ble først institusjonalisert ved det juridiske fakultet på 1930-tallet, ikke som forskningsfag, men som studiefag. Prisdirektør Wilhelm Thagaard underviste i sosiologi for jurister (Kili 1996). Arvid Brodersen var ved samme fakultet. Han var Norges andre sosiolog med formell utdannelse i faget, med doktorgrad fra Berlin (1931). På initiativ fra Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo studerte han i 1935 sosiologi i USA og ble deretter Norges første universitetsstipendiat i sosiologi (1936-1940). I denne perioden hadde han ansvar for sosiologiundervisning for sosialøkonomer.²

I noen nyere arbeider har historikeren Fredrik Thue kartlagt de prosessene som ledet fram til etableringen av ISF og ISO (Thue 1997, 2000). Sentralt i denne utviklingen sto en krets av unge akademikere, som Vilhelm Aubert, Erik Rinde og Stein Rokkan, omkring filosofen Arne Næss. Dette miljøet tok sikte på å danne et bredt sosiologisk og samfunnsvitenskapelig instituttmiljø ved UiO. De allierte seg med ledende forskere (som Lazarsfeld og Merton) og institusjoner i USA. Paul Lazarsfeld besøkte Oslo høsten 1948, og innledet strømmen av gjesteforskere og forelesere som besøkte Oslo. Sommeren 1949 sto det klart for denne gruppen at det ikke var mulig å få til det de ønsket innenfor rammen av Universitetet. De gikk derfor inn for å få etablert både et frittstående forskningsinstitutt – Institutt for samfunnsforskning – og et sosiologisk institutt ved UiO. Begge ble opprettet i 1950.

Jeg sier ikke mer om denne umiddelbare bakgrunnen her, men gir bare et lite glimt av de forhåpninger som dengang gjorde seg gjeldende i denne kretsen av samfunnsvitere. Stud.mag.art. (i filosofi) Stein Rokkan (1921–1979) ga i en dobbelkronikk i Arbeiderbladet sommeren 1947 et bevegende uttrykk for den umåtelige optimisme som den lille kretsen knyttet til institusjonalisering av sosiologi som fag. Kronikkens tittel var:

Sosiologien – en vitenskap vi trenger. Her het det bl.a.: «Enten vi vil innrømme det eller ikke, er den drivende kraften bak all samfunnsforskning en tro på fornuften og livsverdiene, en tro på at institusjoner kan gjøres bedre og sterkere, på at menneskene er gode nok til at de kan leve et lykkeligere liv. Med alt det vi vet idag, skulle det være mulig å bygge opp en nasjon og en verden der folks store trang til samkjensle og samarbeid ikke lenger er trengt tilbake, men får fritt løp. Å finne de praktiske formlene for denne stadige gjenreisningen av samfunnet er vår vitenskaps fremste oppgave. Den katastrofe vår verden har gjennomlevd, har fått opp de uhyggeligste vansker på vår vei, og vil kanskje til det dypeste rokke vår tillit. Og likevel har vi idag i samfunnsvitenskapene en sterkere tro på at mennesket og samfunnet kan gjøres bedre og lykkeligere enn vi noen gang har hatt siden opplysningstiden. Og dermed kommer den sosiologiske forskningen til å stå som en viktig faktor i vår tids samfunnsliv. Den blir et fundament for all social engineering, all sosial teknologi, all rasjonell planlegging. Den sosiale diagnosen og den sosiale prognosen gir grunnlag for en sosial profylakse og en sosial terapi» (Rokkan 1947).

Forskning ved ISO

For å forstå utviklingen av Oslo-sosiologien som vitenskap, er det viktig å forstå det tette samspillet, ja symbiosen, mellom ISO og ISF. ISF var organisert som et flerfaglig forskningsinstitutt, og plasseringen utenfor UiO gjorde det lettere å eksperimentere med nye organisasjonsformer. ISF var hovedsakelig et forskningsinstitutt, mens hovedvekten ved ISO lå på studier og magistergradsforskning. I en rapport fremlagt ved et nordisk symposium i september 1957 om forskningen ved ISO, het det: «Hvis vi ser utdanning som instituttets hovedoppgave, er det også naturlig at studentarbeider dominerer i instituttets produksjon. Hovedoppgaver til magistereksamen utgjør bortimot halvparten av de arbeidene som omtales her» (Ramsøy 1957:1).

De forholdsvis store ressurser og de særegne organisasjonsformer gjorde ISF til et særskilt produktivt forskningsted de første årene. Lazarsfeld (1972:343) ga flere år senere følgende begeistrede vurdering av miljøet: «in the early post-war years certainly /ISF/ was the most vigorous research center in Europe» (for en samsvarende vurdering, se Zetterberg 1966). Sosiologene ved ISF var involvert i undervisning og veiledning ved ISO, og gjesteforskere var gjerne aktive både i Arbiens gate og Løkkeveien. Det var direkte inspirasjon fra bl.a. Columbia-universitetet i New York, inklusive de forskerne innenfor «Frankfurterskolen» som hadde

etablert seg der fra midt på 1930-tallet (Rokkan 1975). I forbindelse med at Robert Merton holdt den første *Vilhelm Aubert memorial lecture* i 1991, snakket han også om kontaktene mellom New York og Oslo i de første etterkrigsårene.¹

Et av de forhold som særpreger universitetsinstitutter, er høyere grads studier. I sammenlignende forskning kan det være vanskelig å sammenligne nivået på studieordninger (Clark 1995:6–7), men høyere grads studier preges i alle tilfeller av at de har innebygget en forskningskomponent. Den studerende skal gjøre et mer eller mindre omfattende, selvstendig forskningsarbeid som ender opp i en avhandling. Den eneste høyere grads studieordning man hadde fram til andre halvpart av 1960-tallet, var magistergradsordningen. Den norske magistergraden har ofte blitt beskrevet som et studium som ligger på et nivå mellom mastergrad og Ph.D. ved rimelig gode amerikanske forskningsuniversiteter (se f.eks. Elsters kommentar 1990:234).

På 1950-tallet ble mye av hovedfagsforskningen knyttet til lokalsamfunnsstudier, og særlig fikk man mange avhandlinger om endringsprosene knyttet til industrireisningen i Mo i Rana. Den eneste av magistergradsavhandlingene fra 1950-tallet som ble umiddelbart publisert, var Johan Galtungs studie av fengslet, bl.a. basert på deltakende observasjon i forbindelse med at han selv satt et halvt år i Oslo Kretsfengsel fordi han «nektet å utføre vernepliktig sivilarbeid i det tillegget på 6 måneder militærnektet har i tjenestetiden» (Galtung 1959:XI). Nils Christie valgte et dystert tema for sin magistergrad, nordmenn som ble voktere i tyskernes fangeleire i 1942 og 1943. Dødsprosenten i disse «serberleirene» var nesten 70 %. 363 nordmenn arbeidet som fangevoktere, og 47 av disse ble etter krigen dømt for drap eller mishandling av fanger. Men Christie møtte ikke umennesker. «De var...som oss». Studien ble publisert først 20 år senere, *Fangevoktere i konsentrasjonsleire* (1972).

Den mest omtalte og innflytelsesrike norske magistergrad er antakelig den Hans Skjervheim fikk godkjent i 1957 ved filosofisk institutt (som lå i Halling skole), om *Objectivism and the Study of Man*. Den fikk også internasjonal oppmerksomhet, særlig i det tyskspråklige område (Habermas 1981:163–171). (Studien kom ut på norsk nesten 20 år senere og har nylig kommet i en revidert oversettelse, se Skjervheim 2000). Skjervheim hadde kontakt med det sosiologiske miljøet ved ISO, og det er verd å merke seg at hans klassiske artikkel om «deltakar og tilskodar» først ble publisert (1957) i «den grønne serie» ved ISO. Dag Østerberg tok opp sentrale vitenskapskritiske synspunkter, inspirert av Skjervheim. Da

han i 1961 ble utdannet som norsk sosiolog nr. 25, tilegnet han sin magistergrad, «Den sosial realitet», til «forfatteren av 'Deltakar og tilskodar'».

Østerbergs avhandling, som dessverre ikke ble publisert, vitner om stor teoriinteresse ved ISO på 1950-tallet. Ikke minst sto Talcott Parsons' arbeider i sentrum for interessen (se Skjervheims beskrivelse av ISO i det siste intervjuet med ham; Skjervheim 1991). Det mest utpregede forskningsarbeide i Parsons-tradisjonens ånd, publiserte Odd Ramsøy i 1962, *Social Groups as System and Subsystem*.

Problemorientert empirisme og samtalen med klassikerne

Det er ugjørlig å gi en kort og dekkende karakteristikk av det mangfold av forskningsbidrag, temaer og tilnærminger som har preget ISO gjennom 50 år. La oss prøve å få noen glimt gjennom å minne om noen sentrale trekk i produksjonen til fem sosiologer som har stått sentralt i miljøet: Vilhelm Aubert, Sverre Lysgaard, Johan Galtung, Dag Østerberg og Stein Bråten. En slik liste kan alltid kritiseres for en viss vilkårlighet. Man kan spørre om det er rimelig å ta med Johan Galtung, i og med hans relativt korte tid i en formell tilknytning til ISO. Men han har undervist, veiledet og inspirert sosiologer ved ISO i mer enn halvparten av instituttets historie, og har også selv følt seg knyttet til ISO. Da jeg midt på 1980-tallet ba ham om å holde en forelesning i felleskurset i sosiologisk teori, takket han ja med begeistring og sa at det var særlig to rom han følte nær tilknytning til i Oslo, det ene var seminarrom B-725 i Eilert Sundts hus. (Det andre var cellen i Oslo Kretsfengsel). Man kan også diskutere i hvilke perioder en bidragsyter «hører hjemme» på ISO. Her legger jeg heller vekt på de faktiske, tette koplinger i Oslo-sosiologien mellom forskjellige institusjoner, ikke minst mellom ISO og ISF, enn på de formelle ansettelsesforhold.

Auberts første faglige artikkel kom ut i 1943, og hans siste bok i 1989. Flere av disse arbeidene er høydepunkter i norsk sosiologisk forskning. Hvis vi skal nevne viktige bøker i norsk sosiologi i tiårene fra 1950-tallet, kommer vi ikke utenom bidrag som *Om straffens sosiale funksjon* (1954), *The Hidden Society* (1965) (bl.a. med de berømte artikler om søvnens og kjærlighetens sosiologi), *Rettenns sosiale funksjon* (1976) og *Continuity and Development in Law and Society* (1989).

Det spesialområdet Aubert særlig konsentrerte seg om, var rettssosiologien. Men han er samtidig det beste eksempel på den karakteristiske bredde i ISO-sosiologien. Hvis man sier at alt som foregår i en nasjon

kan klassifiseres innenfor et av fire forskningsområder – økonomi, politikk, sosiale forhold og kultur – så arbeidet Aubert innenfor alle fagets områder. To områder som man kanskje ikke forbinder ham med, er arbeids- og organisasjonssosiologi og økonomisk sosiologi. Men også her leverte han bidrag gjennom hele forfatterskapet. En kan nevne arbeider om priskontroll, hushjelpyrket, skipet som sosialt system og total institusjon, om undergrunnsbevegelsen som motstykke til den totale institusjon, om arbeidsrett – med fokus på klasseforhold – og fram til hans arbeid de siste årene med betingelser for økonomisk utvikling (for en oversikt, se Kalleberg 2000b).

Det mest vellykkede enkeltarbeid ikke bare i norsk, men kanskje også i nordisk sosiologi, vil mange mene er Sverre Lysgaards *Arbeiderkollektivet* (1961), den teoretiserende feltstudie om de underordnede operatørens forsvarskollektiv overfor en bedriftsledelse. Det er neppe noe annet arbeid som i den grad har tjent som et «eksemplar», dvs. mønstergyldig arbeid i Thomas Kuhns forstand, i norsk og nordisk sosiologi. Betydningen viser seg i dets sentrale plass på pensumlister og hvor ofte dets begrepsdannelser blir brukt i forskjellige typer av avhandlinger, og ikke bare på Lysgaards hovedfelt arbeids- og organisasjonssosiologien. Lysgaards tilnærming er preget av utvikling av sosiologisk «teori» i konfrontasjon med en direkte erfart, sosial virkelighet, insistering på at mennesker i samfunn opptrer rasjonelt (inklusive arbeidere og ledere i bedrifter), sosiologisk fantasi og i fastholdelsen av de uunngåelige spenningsforhold mellom teknisk-økonomiske og menneskelige verdier. Lysgaard var opprinnelig utdannet som maskiningeniør ved NTH og skolert i kvantitativ metodikk i et amerikansk Ph.D.-studium i sosiologi, men han kom mer enn noen annen til å legitimere feltarbeid og bruk av kvalitative data som sosiologisk arbeidsmåte ved ISO, f.eks. i kontrast til mange amerikanske institutter eller til sosiologene i Stockholm.⁴

I perioder har det ikke vært vanlig å forbinde ISO med noen førende kvantitativ forskningsorientering. Men i en tidlig fase var ISO viktig her, liksom denne orienteringen ble kraftig styrket på 1990-tallet. Den 22-årige Galtung tok kontakt med professor Holm i 1952 for å spørre om det fantes bruk for matematisk tenkning i sosiologi. Han forteller at Holm ikke bare svarte ja, men at han også ble forespurt om å forelese statistikk for studentene og noe matematikk for Holm selv (Galtung 1988:13). Han fikk generell støtte til å utvikle matematisk sosiologi, og det ble opprettet en egen avdeling for matematisk sosiologi hvor Galtung ble ansatt. Det er derfor ikke urimelig å plassere Galtungs internasjonalt

anerkjente bok fra 1967, *Theory and Methods of Social Research*, som i alle fall delvis unnfanget og produsert ved ISO. Den er også grunnlaget for den mest brukte lærebok i survey-metodikk i Norden, den av Ottar Hellevik.

Den ISO-sosiolog som har levert de mest innflytelsesrike bidragene til generell sosiologisk teori, sosialfilosofi og sosiologiens grunnlagsproblemer, er Dag Østerberg. Han ble som 23-åring tildelt magistergrad i sosiologi, og siden da har det kommet en jevn strøm av viktige og innflytelsesrike arbeider fra ham, som *Metasosiologisk essay, Forståelsesformer*, studier av Marx og Durkheim, *Metasociology* og den fabelaktige Sartre-biografien. Østerberg er den som tydeligst representerer den store betydning av den sosiologiske og sosialfilosofiske tradisjon i ISO-forskningen, dialogen med klassikerne som om de var samtidige (se Engelstad m.fl. 1998:42–46). Han har bidratt til at sosiologifaget, sammen med statsvitenskap, nok er det av samfunnsfagene ved UiO som er minst preget av historisk provinsialisme. Østerberg blir ofte plassert som ikke-empirisk metasosiolog. En mer treffende plassering er å forstå ham som erfaringsbasert bidragsyter til utforskningen av sentrale sider ved en av de viktigste institusjoner i moderne samfunn, vitenskapen (Kalleberg 1997b:35–36).

Stein Bråten kom til ISO som professor i faget i 1973. Han var bestyrer i en vanskelig tid midt på 1970-tallet med studentpolitisering og knappe resurser (jf. Kalleberg 1998). Han introduserte et «kjernepensum», felles for alle hovedfagsstudenter. Bråten har særlig blitt kjent for sin teori om modellmakt og opphevelse av slik makt. Bråten legger vekt på de mellommenneskelige relasjoner som fundamentale. Fokus er verken ensidig på det enkelte individ eller på den anonyme gruppe, men på samtale, samforståelse og samfølelse. Følelser er heller ikke bare noe «innenpersonlig». Han tar avstand fra ensidige antakelser om enten natur eller kultur. Et sentralt synspunkt er insisteringen på betydningen av «en tredobbelt spiral». «Barnets selvdannelse utfolder seg i en tredobbelt spiral mellom natur, kultur og samspillmessig næring og som derfor er forskjellig for hvert eneste barn» (Bråten 1998. For mer om Bråten, se min artikkel i *Norsk Biografisk Leksikon*, 2000).

Forskningsstilen ved ISO

Det er ikke mulig å fange en dominerende forskningsstil ved ISO i en relativt enkel formel. Men uttrykket «problemorientert empirisme» (Aubert 1985:216) fanger inn sentrale trekk ved mye av ISO-forskningen. «Empirisme» refererte til insisteringen på at sosiologien er en vir-

kelighetsvitenskap som handler om samfunnet og hvor det er avgjørende at forskeren sørger for å skaffe seg direkte erfaringer fra de områder han eller hun arbeider med, f.eks. gjennom feltarbeid. «Problemorientering» refererer til viktigheten av å velge forskningsspørsmål som ikke bare er vitenskapelig interessante, men også samfunnsmessig relevante. «Hvis en vitenskap ikke i ganske stor utstrekning får sine problemer utenfra, fra kilder utenfor selve forskningsmiljøet, er det fare på ferde» (Aubert 1985:194). Denne tosidige begrunnelse av forskningsspørsmål står sentralt i Oslo-sosiologien. Dette leder bl.a. til en modifisering av det gjengse naturvitenskapelige skillet mellom «ren» og «anvendt» forskning for samfunnsfagenes del.

Det er en generell tendens til at universiteters forskningsproduktivitet undervurderes, i og med at avhandlinger i høyere grads studier ikke telles med i nasjonal forskningsstatistikk. Men denne delen av et universitetsinstituttets forskningsvirksomhet må også trekkes inn i beskrivelser og analyser. Generelt må man kunne si at problemorientert empirisme også preger hovedfagsforskningen ved ISO. Avhandlingene fra 1950-tallet ble rettet mot sentrale samfunnsspørsmål og bygde gjerne på spørreundersøkelser, feltarbeid eller bruk av foreliggende statistikk. Denne tidlige tilnærming ble til hovedstrømmen gjennom hele instituttets historie som sted for hovedfagsforskning.

Mye av forskningen er helhetsorientert. Avgrensede sosiale fenomener analyseres med henvisning til mer omfattende, samfunnsmessige sammenhenger. Dette er naturligvis en tradisjonell sosiologisk ambisjon som også medfører sammenknytning av bidrag fra forskjellige spesialiserte fag. I sitt ambisiøse forsøk på å gi samfunnsfagene et kommunikasjonsteoretisk grunnlag, nevner Habermas at det neppe er noen tilfeldighet at de store samfunnsteoretikere han drøfter – som Marx, Weber, Durkheim, Mead og Parsons – *von Haus aus* er sosiologer: «Die Soziologie hat als einzige der sozialwissenschaftlichen Disziplinen den Bezug zu Problemen der Gesamtgesellschaft beibehalten. Sie ist immer *auch* Theorie der Gesellschaft geblieben» (Habermas 1981:20). Sosiologien har ikke knyttet fagets identitet til bestemte sektorer – som stat og marked – eller bestemte handlings- og rasjonalitetsformer, som f.eks. læring, makt eller økonomisering med knappe resurser. Faget er orientert mot flere typer av sosiale systemer og hvordan de griper over i hverandre, og mot flere former for handling og rasjonalitet. I denne forstand er Merton en typisk representant for den store sosiologiske tradisjon med sin lidenskap for å finne koplinger og balansepunkter mellom motstridende verdier og interesser (Sztompka 1986).

Denne bredde og overgripende ambisjon er det ikke vanskelig å finne igjen i arbeider av Oslo-sosiologene. Aubert hadde stor bredde i sine arbeider, og kombinerte juss og sosiologi. Det var glidende overganger mellom sosiologi og statsvitenskap, og han foretrakk ofte å snakke om en bred tverrfaglig samfunnsvitenskap, forankret i vesentlige samfunnsmessige og eksistensielle spørsmål, med åpenhet mot andre vitenskaper og samfunnets kulturelle tradisjoner. En sentral teoretisk dimensjon i *Arbeiderkollektivet* er spenningen mellom det instrumentelle, teknisk-økonomiske og det interaksjonelle, menneskelige system. Det siste omfatter verdier og interesser som trygghet, verdighet, allsidig utvikling og rett til innflytelse på egen situasjon. Det omfatter «makten og æren» som Lysgaard noen ganger snakker om i bibelske vendinger. Arbeiderkollektivet er et system av makt og solidaritet mellom underordnede arbeidere som motvirker presset fra en ledelse. Lysgaards ambisjon er å analysere spenningsforholdet mellom teknisk-økonomisk system og menneskelig, sosiokulturell livsverden, ikke primært rendyrking og isolering av felter som omsorgsrasjonalitet og *rational choice*.

Institutt for sosiologi som studiested

Universitetsfag og universitetsinstitutter er i stor grad studievirksomhet hvor lærere og studenter er involvert i læringsprosesser gjennom lesing, høring, diskusjoner og skriving. I de enkelte lands systemer for høyere utdanning er dette den oppgaven man bruker mest ressurser på når man ser systemet som helhet. I en sammenlignende, representativ spørreundersøkelse av vitenskapelig personale i 14 nasjoner, konstaterer man at «the academic profession is largely a *teaching* profession, in which people spend most of their time, when classes are in session, on teaching and university service activities» (Altbach & Lewis 1996:22). Dette gjelder ikke minst i det enorme amerikanske systemet, med omkring 3500 institusjoner i denne sektoren. Den lille gruppen av forskningsuniversiteter som resten av verden ofte mistolker som uttrykk for «den amerikanske universitetsmodellen», er ikke representativ for systemet som helhet (Clark 1997, Calhoun 2000).

På 1950-tallet var det vanlig at det ved UiO ble dannet en type matri-seorganisasjoner, «seksjoner», ved HF- og MN-fakultetene for å mestre opplegg og gjennomføring av undervisning og veiledning (Collett 1999:192). I seksjonen ved ISO deltok sosiologer fra andre fakulteter og sosiologer utenfor universitetet, særlig fra ISF. Et godt eksempel er Vilhelm Aubert, som ikke ble ansatt ved ISO før i 1971. Ikke desto mindre

sto han hele tiden sentralt i ISOs undervisning, som foreleser, veileder, prosjektskaper og lærebokforfatter. En stensilversjon av hans lærebok i sosiologi (for jurister) var i bruk fra 1958. I forordet forteller han at han har lagt vekt på å bruke norske undersøkelser. Han er åpen for at det kan føre til skjevheter, men legger mest vekt på fordelene med «direkte kontakt med stoffet». Studentene deltok i seksjonens arbeid, f.eks. i forbindelse med utarbeidelse av de nye fagplanene som kom med innføring av grunnfag i 1957. Tore Lindbekk (1981:8) forteller at han var involvert i dette arbeidet som student, etter å ha vært valgt på programmet om innføring av obligatorisk pensum. Han omtaler det som det første studentopprøret ved ISO.

ISOs gradsstruktur har vokst fram over lang tid. Den første eksamensordning for sosiologi ved UiO kom ved Det juridiske fakultet midt på 1930-tallet, i deleksamenene til de juridiske og sosialøkonomiske embedseksamener. Man fikk en magistergradsordning for sosiologi i 1939, hvor sosiolingvisten Alf Sommerfelt som vanlig sto sentralt i å fremme det nye fagets interesser. Ordningen med magistergrad og tittelen *magister artium* ble innført ved Universitetet i 1921. I begrunnelsen for den nye graden ble det lagt vekt på at den skulle gjøre det mulig for dem som var særlig interessert i forskning å opparbeide en både bredere og dypere forståelse av et fagområde enn det som vanligvis var mulig til embedseksamen. I tillegg til en «vitenskapelig undersøkelse over et selvvalgt emne» og skriftlige og muntlige prøver i hovedfag og støttefag, skulle det også holdes en «offentlig forelesning over et oppgitt emne med høyst en ukes frist» (Amundsen 1961:68). Den første magister i sosiologi ble uteksaminert i 1947, tre år før ISO ble opprettet.

Grunnfagseksamen i sosiologi ble innført i 1957. Dette kom som del av en studiereform ved HF-fakultetet. Den ble lagt nærmere opp til skolens arbeidsformer med fast pensum, kursundervisning og obligatorisk fremmøte (Collett 1999:194). I arbeidet med å sammenligne de samfunnsvitenskapelige fakultet i Oslo og Stockholm (SODA 1995), ble vi som deltok i arbeidet minnet om hvor eksotisk denne eksamensformen er i forhold til svenske studieopplegg. De norske samfunnsvitenerne måtte bruke atskillig tid på å forklare de svenske samfunnsvitere hva et grunnfag «egentlig er»: I løpet av ett år skal man presentere de sentrale temaer, tilnærminger og tradisjoner i en hel fagdisiplin. Men dette er like lite naturlig som de studicordninger svenske akademikere tar som selvfølgeligheter og som kan synes overraskende for norske samfunnsvitere: kortvarige kurs av 5–6 ukers varighet og uten grunnfa-

gets syntetiserende ambisjon.⁵ Mellomfag i sosiologi ble innført seks år etter grunnfaget.

Hovedfagsordningene cand.polit. og cand.sociol. ble etablert ved SV-fakultetet på andre halvpart av 1960-tallet, og ble begge normert til 6 år. Men mens cand.polit. skulle gi en toårig hovedfagsfase, med to støttefag, ga cand.sociol. en treårig hovedfagsfase, og ett støttefag i tillegg til hovedfaget. Cand.polit. er en eksamensform som er formet over samme lest som HF-fakultetets cand.philol.-grad, med krav om tre fag og utvidelse av ett av disse til hovedfag. Det var bare ISO som tildelte graden cand.sociol. De første tre var ferdig utdannet i 1970. Universitetet i Bergen satset isteden på cand.polit., og deres to første kandidater avsluttet sine studier samme år. Det var tanken at cand.sociol. skulle ende i en kortere og mer praktisk orientert avhandling, men dette ble ikke tilfellet. Tradisjonene fra magistergraden var så sterke at man knapt kunne se forskjeller mellom de to typer av avhandlinger. ISO innførte cand.polit.-ordning på slutten av 1980-tallet, og de to første kandidater ble uteksaminert i 1990. Dette er nå eneste hovedfagsordning.

Det ble lansert planer om organisert forskeropplæring på 1960-tallet. Ottosen-komiteen foreslo slike doktorgradsstudier, «men forslagene ble avvist av Universitetet i Oslo på prinsipielt grunnlag» (Collett 1999:229). Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet innførte imidlertid en dyptgående studiereform på andre halvpart av 1970-tallet, med en tredeling i gradsstrukturen, lavere grad (cand.mag.), hovedfag og doktorgrad. Doktorgradsstudiet kom som et svar på den nye dr.ing.-graden ved NTH (Collett 1999:229). De humanistiske og samfunnsvitenskapelige fakulteter fulgte etter i det samme spor. SV-fakultetet innførte den nye dr.polit.-ordningen midt på 1980-tallet.

I det norske utdanningssystemet for sosiologi har ISO hatt en dominerende stilling. Dette kommer tydeligst fram når man ser på antall sosiologer, dvs. antall personer med magistergrad eller hovedfag. Fra 1947 og ut høstsemesteret 1993 – ved markeringen av SV-fakultetets 30-årsjubileum – ble det utdannet 1012 sosiologer i Norge. To tredjedeler av disse ble utdannet ved UiO (661) (Kalleberg 1994:147). Den store veksten kom etter de første to tiårene. Fram til 1970 ble det utdannet tilsammen 49 sosiologer ved ISO, dette tilsvarte antall sosiologer utdannet i Norge. Gjennom de to neste tiårene ble det utdannet 20–25 i året. På begynnelsen av 1990-tallet ble det utdannet omkring 50 nye sosiologer i året ved ISO, ved slutten av tiåret 75–85. Ved utgangen av høstsemesteret 1999 var det utdannet ytterligere 437 nye sosiologer ved ISO, dvs. tilsammen 1098 siden 1947.

Pensum og studieformer kan si oss mye om et fags kognitive identitet og åpenhet eller lukkethet overfor andre fag. Bourdieu (1999:164) omtaler forskjeller mellom tyske og franske historikere og mener at tyske historikere er mer åpne for filosofiske temaer. Han knytter dette til forskjeller i organisering av akademiske studier. Men slike forhold er historisk foranderlige: «what education made, education can unmake» (ibid.). Et slikt perspektiv på pensum ved ISO i forskjellige perioder kan si oss en god del. La meg knytte noen få kommentarer til den nye studiestrukturen i sosiologi – med grunnfag, støttefag, magistergrad, hovedfag – som kollegiet vedtok i 1959 og til cand.sociol.-pensumet fra 1984.

Ambisjonen med det nye grunnfaget kommer tydelig fram i 1959. Studieopplegget skal «danne en sammenhengende helhet av elementære kunnskaper i fagområdet». Det legges vekt på at noen kurser er obligatoriske. Pensum består bl.a. av Auberts (1958) innføring i sosiologi og *Human Society* av Kingsley Davis. Studentene skulle lese Webers *Die protestantische Ethik* og Durkheims *Le suicide* (hvor det ble henvist til engelsk utgave), norsk historie, metode og tilegne seg kunnskaper om det norske samfunn. Det henvises til to nærliggende fag, antropologi og sosialpsykologi. I magistergradsstudiet ble det lagt opp til stor tematisk bredde, med 15 temaområder som alle skulle lese noe fra. Dessuten skulle man fordype seg i to av dem som spesialområder. Områdene var: teori, faghistorie, forskningsmetode, smågrupper, familie/ekteskap, lagdeling, industri/yrke, politikk, religion, kunnskap/utdanning, vitenskap, bygd/lokalsamfunn, meningsdannelse, befolkning, avvik/rett.

I 1984 fikk ISO et knytt kjernepensum for hovedfagsstudiet (Kalleberg 1994:152–155). Den sterke empiriske orienteringen var der, nå også preget av den nye kvinneforskningen som hadde vokst fram på 1970-tallet. Det legges vekt på sosiologisk teori og fagets klassikere. Innslaget av stoff om grunnlagsproblemer har en klar etter-positivistisk orientering, i kontrast til vitenskapsforståelsen i studieopplegget fra 1950-tallet. I metodeforståelsen legges det vekt på bruk av kvalitative og kvantitative data. Det hadde kommet inn et nytt prinsipielt element: Faget forstås også som grunnlag for ekspertvirksomhet, som profesjon.

Forskningsformidling ved ISO

Forskningsformidling dreier seg om å bringe kunnskaper og innsikter ut av spesialiserte forskningsfelt og inn i bredere prosesser for meningsdannelse (Engelstad m.fl. 1998:kap. 11). Det kan være nyttig å skille mellom to roller, den smalere formidlerrollen hvor forskeren kommuniserer egne

eller fagets resultater til folk utenfor faget (inklusive til spesialister i andre fag) og den friere rolle som deltaker i offentlig debatt, hvor forskeren bruker sin spesialkompetanse til å ta stilling til spørsmål som er oppe i den offentlige debatt eller sette nye temaer på dagsorden. I sin klassiske studie av det amerikanske forskningsuniversitet bestemmer Parsons og Platt denne oppgave som den «intellektuelle» delrolle i det akademiske rollesett. Det dreier seg om bidrag til den generelle «definisjon av situasjonen» (Parsons & Platt 1973:kap. 6). Aubert (1982:13) formulerte den underliggende oppgave for slik virksomhet på denne måten: «Sosiologiens viktigste oppgave er å styrke og forsvare rasjonaliteten i samfunnsdebatten».

Betydningen av forskningsformidling går tilbake til opplysningstiden og datidens vekt på «folkeopplysning». Oppgaven har stått særlig sterkt i den protestantiske del av Europa, i og med den karakteristiske sammenkling av protestantisk kristendom, kapitalisme og moderne vitenskap (Merton 1970, Engelstad m.fl. 1998:266–71). Forskningsformidling som tradisjon er mer enn 250 år gammel i (Danmark)–Norge. Som formalisert faglig oppgave er den bare 40–50 år gammel, den kom med de nye lovene for universitetene i Bergen og Oslo etter andre verdenskrig.

I fortolkningsfagene kan man ofte bare skille analytisk mellom bidrag til forskning og formidling. Norske historikere publiserer som regel, og sosiologer ofte, vitenskapelige arbeider hvor man samtidig tar sikte på en bredere lesekrete enn spesialiserte kolleger. Her smelter det vitenskapelige produkt og formidlingsproduktet sammen, bidragets lesekrete defineres som de kompetente kolleger og det interesserte, bredere publikum.

Auberts rettssosiologiske studier i *Likhet og rett* var den første norske bok som Pax Forlag ga ut i oppstartingsåret 1964. Denne boka er et eksempel på at samfunnsvitenskapelige bidrag kan skrives slik at de også er tilgjengelige for et bredt publikum. Det at boka faktisk også solgte til et slikt publikum ble i norsk sosiologi (med rette) tolket som et ytterligere tegn på god kvalitet. (Tilsvarende erfaringer i Tyskland skapte bekymring fram til slutten av 1980-tallet.) I sitt forord til *Arbeiderkollektivet* konstaterer Lysgaard: «Når man skriver en sosiologisk bok på norsk, er det naturlig å ha et videre publikum enn det strengt fagsosiologiske». Studenter er også del av et slikt bredere publikum. I forordet til sin lærebok (1964) legger Aubert vekt på at han i tillegg til studentene «vender seg også til en større lesekrete som ikke har noen spesiell tilknytning til faget».

Jeg antar at fremtidige, sammenlignende studier av sosiologien innen

forskjellige kulturer vil vise den relativt store vekt på forskningsformidling i Norge. Dette gjelder norsk samfunnsvitenskap generelt og var et synspunkt som ble nevnt flere ganger i de uformelle samtaler i forbindelse med sammenligningen av samfunnsfagene i Oslo og Stockholm (SODA 1995). På dette viktige feltet foreligger det imidlertid svært få undersøkelser av nasjonale fagtradisjoner og ingen sammenlignende studier. En studie av norske aviser fra begynnelsen av 1990-tallet bekrefter stor norsk aktivitet (Eide 1992). Studien omfattet 11 større norske aviser i to måneder våren 1991. Det viste seg at avisene i gjennomsnitt hadde to artikler om dagen som henviste til samfunnsvitenskapelige undersøkelser. Annenhver uke fant et slikt oppslag veien til avisenes førstesider (for mer dokumentasjon, se Engelstad m.fl. 1998:kap. 11 og Kalleberg 2000a:240–245).

Som fagformidler og bidragsyter til det offentlige ordskifte var Aubert forbilliglig gjennom hele sin produktive karriere. Den røde tråd gjennom hele denne virksomheten var en klar liberal holdning, sammenkopleet med en tilslutning til fundamentale verdier om likhet, fred og rettferdighet. Han tok opp en rekke temaer, bl.a. antikommunisme, beredskapslover, forslag til pris- og rasjoneringslover, pasifisme og militærnekting, likhet og rett i rettsapparatet, forskjellige former for diskriminering, politisk overvåking, fredsbevegelse og sikkerhetspolitikk, universitets- og forskningspolitikk, Treholt-saken og forholdet mellom i- og u-land.

Kronikken (i noen større dagsaviser) er en viktig møteplass hvor spesialister må gjøre seg allment forstått og forstå andre som forsøker det samme, samt delta i den vanlige rollen som informert og diskuterende samfunnsborger. ISO-sosiologer har hatt stor aktivitet i dette og liknende fora. Norske sosiologer har også deltatt mer kontinuerlig som spaltister. Sverre Lysgaard hadde bl.a. en fast spalte i Aftenposten et par års tid (på slutten av 1970-tallet). Flere av hans bidrag er glimrende eksempler på formidling av grunnleggende sosiologiske innsikter. Ett av de temaene han tok opp var vår alles skifting mellom subjekt-status, hvor vi er vår egen lykkes smed, og objekt-status, hvor vi er offer for omstendighetene.

Relasjonene til massemediene er viktige når det gjelder forskningsformidling. Den enkeltperson ved ISO som har satt i gang de sterkeste reaksjoner ved en enkelt opptreden i et massemedium, er nok Erik Grønseth. Dette fant sted i norsk radio for 37 år siden. Grønseths spesialområde er familiesosiologi og seksualitet. I et samtaleprogram om seksuell opplysning høsten 1963, uttalte Grønseth som sin personlige mening at elevene burde få prevensjonsveiledning i 9. klasse. Utsagnet utløste en storm i pressen, 3036 lærere anmodet om Kirkens hjelp, bis-

kopene utformet et hyrdebrev om saken og saken ble tatt opp i Stortingets Kirke- og undervisningskomité. (Hendelsesforløpet er beskrevet av Ustvedt 1981:105–107.) Enkelte ISO-ansatte har ytt viktige bidrag til større satsinger i norsk TV, som Ivar Frønes og den store serien i NRK på 1980-tallet om «det elektroniske kateter».

Sosiologi som profesjon: sosiologen som ekspert

Med sosiologi som profesjon siktes det til virksomhet hvor sosiologer bruker metodiske ferdigheter, innsikter og kunnskaper fra faget som vitenskap for å gi en bruker et godt råd, eller mer direkte hjelpe en bruker til å forbedre sin situasjon. For at noe skal kunne kalles profesjonell virksomhet i denne betydning av det mangetydige ordet, må sentrale deler av virksomheten ha en vitenskapelig basis, men ikke nødvendigvis være lovregulert og lovbeskyttet slik leger, jurister eller psykologer er. «Profesjonell» i denne betydning kan man være i alle fag (Engelstad m.fl. 1998:25–26).

Den ekspertrolle som er best kjent for norske sosiologer er rollen som utreder, og særlig det å være utreder for en offentlig enhet, f.eks. et departement. Flere av disse utredningene har fått stor betydning for reorganisering av norsk dagligliv og sentrale institusjoner. To viktige eksempler fra 1980-tallet er utredningen om åpnings- og lukningstider, «Åpningstid og tilgjengelighet» (NOU 1984:13) og den om høyere utdanning og forskning «Med viten og vilje» (NOU 1988:28). Begge disse utredningene ble ledet av sosiologer som hadde studert ved ISO. Den ene førte til en umiddelbar åpningstidsrevolusjon, den andre bidro på litt lengre sikt til dyptgående endringer i vårt system for høyere utdanning og forskning.

En annen rolle som har økt i betydning i løpet av de to siste tiårene, er den profesjonelle rollen som utvikler, f.eks. for å bidra til et tryggere lokalmiljø for barn, bedre arbeidsmiljø i en bedrift eller lederutvikling i en arbeidsorganisasjon. Det spesialfelt innenfor Oslo-sosiologien som på dette fagfeltet har utviklet seg lengst, er nok arbeids- og organisasjons-sosiologien.

ISOs tydeligste institusjonelle profilering av sosiologi som profesjon kom i 1984, med revisjonen av hovedfagsordningen. Her ble det for første gang innført en prinsipiell utvidelse av faget slik at faglig arbeid også skulle omfatte slik ekspertvirksomhet. Eksempler i pensum var resultatvurderinger av offentlige programmer og reformer, organisasjonsutvikling, demokratisering, familieutvikling og forvaltningsutvikling. Ifølge

det nye studieopplegget skulle studentene plasseres i virkelige praksissituasjoner og lære gjennom egen deltakelse å bruke faglige kunnskaper, innsikter og ferdigheter i arbeid med diagnose av problemer, konkrete endringstiltak og vurdering av tiltak. Med nedleggelsen av cand.sociol.-ordningen falt dessverre dette elementet vekk i studieopplegget.

Det er i alle fall tre forhold som bidro til den faglige nyskapingen på dette feltet. For det første var det i samsvar med den faktiske utvikling i det sosiologer gjorde. Fra begynnelsen av 1970-tallet var det et økende antall av de sosiologer som fikk ansettelse i anvendte institutter og i departementer og etater som ble utredere. For det andre stilte instituttets to ledende professorer, Aubert og Lysgaard, seg begge positive til en slik profesjonalisering. Dette hadde mye å gjøre med deres opprinnelige opplæring i typiske profesjonsfag. Aubert fremmet følgende synspunkt i sin kjente artikkel om metoder og teori i sosiologien (1985:223): «Det er ganske uforståelig for meg hvorfor det f.eks. skulle være mer verdifullt å studere forbytere og sinnslidende enn å være sammen med dem for å løse deres praktiske eller følelsesmessige problemer. Det er uforståelig hvorfor det er mer verdifullt å beskrive samfunnet enn å forandre det eller alternativt, å bevare det». Lysgaard skrev de første systematiske notater om sosiologi som praksis eller profesjon på 1970-tallet og presenterte dem for en bredere faglig offentlighet i en viktig artikkel (Lysgaard 1982). Det dreier seg eksplisitt om deltakerdemokratiske visjoner, med vekt på demokratisering av prosedyrer og fornuftig meningsdannelse. Som Lysgaard (1982:76) formulerer det: «Jeg tror at det grunnleggende verdistandpunkt som sosiologer flest også vil oppleve som nært knyttet til selve det fagsosiologiske perspektiv, er at de enkelte mennesker skal ha størst mulig kontroll over egen situasjon». I et bidrag av Dagfinn Ås (1982) fremgår det at tanken om slik profesjonell innvirkning på samfunnet forelå i ISF-miljøet tidlig på 1950-tallet.

For det tredje hadde det blitt utviklet en etter-positivistisk fortolkning av sosiologien, dens oppgaver og arbeidsmåter. I dette vitenskapsteoretiske forskningsarbeidet sto flere Oslo-sosiologer sentralt (se Slagstad, red. 1976). Deler av dette arbeidet ble preget av en «konstruktiv vending». Sosiologer skulle også stille spørsmål om hvordan aktører kunne og burde forbedre sin situasjon. I tilsvarende utvikling i statsvitenskap snakket man om statsvitenskapen som «arkitektonisk disiplin» hvor det ikke bare gjaldt å analysere det som eksisterer, men også det som kan og bør utvikles (Engelstad m.fl. 1998:109–111, 144–148). En slik utvidelse av forståelsen av sosiologi og andre samfunnsvitenskaper gjorde det nær-

liggende å knytte an til sosiologi også som profesjonell, samfunnsomformende praksis.

Tre administrative regimer

Som internt styringssystem har instituttet i sin levetid vært preget av to allmenne regimer og et særegent mellomspill på første halvpart av 1970-tallet. Regime 1, Professorstyret, varte fra opprettelsen i 1950 og fram til 1969. Etter andre verdenskrig gikk Det historisk-filosofiske fakultet i økende grad over til å organisere seg i institutter, dvs. med et mellomnivå mellom de enkelte ansatte (og studentene) og fakultetet (Amundsen 1961:70). ISO ble etablert som et institutt, med en professor som bestyrer og ansvarlig for administrasjonen. Bestyrer ble utpekt av kollegiet. Innehaveren av lærestolen var bestyrer på livstid, noe som var vanlig for små enheter. Denne type styringsordning kan karakteriseres som autokratisk (Olsen 1976:294, 315).

På 1960-tallet oppsto det et press mot den etablerte styringsstrukturen. Tre av faktorene som bidro til dette var organisatorisk vekst, det såkalte studentopprør og endringer i norsk politisk kultur. Størrelse er generelt viktig i formelle organisasjoner, også i fagbyråkratier som universiteter (Mintzberg 1979:kap. 11, 13, 19, Clark 1995:del 2). Særlig viktig var veksten i studenttallet. Mens UiO i 1960 hadde 6000 studenter, hadde man 10 år senere 17 000. Sosiologifaget hørte med til dem som vokste raskest, og det studieadministrative presset ved ISO ble også særskilt stort. I en samtidig studie heter det om ISO: «Mens Fysisk institutt befant seg i en popularitetsbølgedal, strevde Instituttet for sosiologi på toppen av en slik bølge. ... Det offisielle forholdstall /mellom lærere og studenter i 1969/ var 42,8. ... Dette var antakeligvis det høyeste ved universitetet» (Næss 1973:112–113). Veksten økte presset på den gamle organisasjonsstrukturen, som ikke var tilpasset det volum som studiene nå fikk.

Utover på 1960-tallet ble UiO preget av utredninger om styringsstruktur. Instituttbestyrerne erfarte de tradisjonelle overbelastningsproblemer med sentralisering av beslutningsmyndighet. På de større enheter ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet fikk man etterhvert rotering i bestyrerrollen mellom det vitenskapelige personale. Nye prinsipper for valgt ledelse (bestyrer, styre, råd), representasjon av alle grupper ved instituttet og styrking av administrasjonen ved å introdusere en rolle som instituttsekretær, ble først introdusert midt på 1960-tallet på Fysisk institutt. Denne modellen kom til å spille en viktig rolle i den videre utvikling.

På Fysisk institutt ved UiO var det forøvrig «autokratene» selv som var de mest aktive for å få endret det gamle systemet (Olsen 1976:315).

Studentbevegelsen på andre halvpart av 1960-tallet var fagkritisk og samfunnskritisk. I kritikken av faget var det ikke bare kritikk mot teorier (som funksjonalismen), mangelen på undervisning om visse temaer (som utbytting mellom klasser, kjønn og nasjoner) og vitenskapsteoretisk kritikk (positivismekritikken) som ble satt på på dagsordenen. Det var også stor interesse for hvordan universiteter burde organiseres og styres, noe som ikke minst kom til uttrykk i diskusjonene om den såkalte Ottosenkomiteens innstillinger. Studentbevegelsen på andre halvpart av 1960-tallet var «anti-autoritær» og ønsket «demokratisering» også av universitetene. Idealet om allmøtestyring sto sterkt blant de maoistiske studentene, men ikke så sterkt ellers i den venstreradikale studentbevegelsen (Kalleberg 1998, Collett 1999:kap. 7, 8).

Deltakerdemokratiske verdier fikk et sterkere gjennomslag i befolkningen på slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet, noe som ikke minst fikk et voldsomt uttrykk ved folkeavstemningen om EF i 1972 (for en generell oversikt, se Benum 1998). Nye grupper, som studenter, teknisk og administrativt personale ved universitetene, følte det var rett og rimelig at de også fikk innflytelse på beslutninger i bedrifter og andre virksomheter. Det kan forøvrig her være verd å notere seg at UiO i et komparativt perspektiv var svært tidlig ute med representasjonsordninger. Midt på 1950-tallet fikk studenter og tjenestemenn representanter med tale- og stemmerett i kollegiet. UiO var antakelig det første i OECD-området som gjorde dette. Reformen var i stor grad basert på de gode erfaringer med en studentstyrt studentsamskipnad (Collett 1999:193).

I 1969 beveget ISO seg over i et nytt styringsregime, et Allmøtestyre, som varte fra 1969 til den nye universitetsloven trådte i kraft i 1976. Ved UiO var det bare ved Institutt for sosiologi at man gjennomførte en slik ordning. Liknende ordninger ble bl.a. innført på 1970-tallet ved Universitetet i Tromsø (Fulsås 1993) og ved distriktshøgskolen på Lillehammer. Den ble vedtatt av et flertall av lærere og studenter våren 1969. Et instituttmøte skulle være instituttets øverste organ. Her satt alt vitenskapelig personale, inklusive hjelpelærere og stipendiater, de administrativt ansatte, alle hovedfagsstudenter i det aktuelle semester og 8 representanter for grunnfagsstudentene. Fakultetsråd og Kollegium godkjente ikke ordningen, men ordningen ble gjort mulig fordi medlemmene av seksjonen i sosiologi viste til universitetsreglementet og muligheten for å kunne overdra sin myndighet til det styret som instituttmøtet valgte.

Det nåværende regime (Representasjonsstyre) ble innført midt på 1970-tallet, da man fikk en ny lov for Universitetet i Oslo (Collett 1999:230–32). Man omstilte seg til en ordning hvor alle grupper ved universitetet valgte representanter, ingen skulle lenger være automatisk representert i kraft av stilling. Det faste, vitenskapelige personale, uten fordelingsnøkler mellom professorater og mellomstillinger, ble sikret flertallet av representantene i de styrende organer. Studentene fikk representasjon på alle nivåer, og de «ikke-vitenskapelige» (administrasjon og teknisk personale) ble anerkjent som fullverdige medlemmer, også med stemmerett i alle saker.

En avsluttende kommentar om fremtidige utfordringer

Artikkelen ble innledet med å referere en vanlig gjetning om norske sosiologers store antall og sterke innflytelse. Hvis dette er riktig, er det interessant å spekulere på faktorer som kan forklare forholdet. Det må i alle tilfelle ha noe å gjøre med institusjoner, og her står magistergradsstudiet og de senere hovedfagsordninger sentralt. I et sammenlignende perspektiv kan man karakterisere den særegne norske universitetsstrukturen som «det disiplinorienterte norsk hovedfagsuniversitet» (Kalleberg 1997a:34–35). Ikke minst i sammenligninger med Sverige blir man slått av hvor stor betydning det norske hovedfaget har spilt og spiller. Den sentrale overgang i det norske systemet, hvor personer får identitet som f.eks. historiker, biolog eller sosiolog, er knyttet til hovedfaget. I det svenske systemet er det knyttet til doktorgrad. Det samfunnsvitenskapelige fakultet i Oslo utdannet i 1994 324 høyere grads studenter, hvorav 24 doktorgradsstudenter, mens samme fakultet ved Stockholms universitet utdannet 21 personer på nivået av høyere grads studier, 21 doktorander (SODA 1995:71). Denne institusjonelle forskjellen i studieorganisering, faglig identitetsdannelse og produktivitet bidrar til å forklare hvorfor det antakeligvis ikke er mer enn omkring 400 svenske sosiologer mot 1800 i Norge. Antall har naturligvis stor betydning for synlighet og innflytelse. I mange natur-, kultur- og samfunnsfag har det norske hovedfagsstudiet vist seg som en produktiv institusjon. Det har hatt nødvendig faglig tyngde i forhold til de gamle profesjonsfagenes embedsstudier. I mange fag kan det skape en ønskelig balanse mellom faget som forskningsfag og som profesjonsfag. Hovedfaget vil kunne gi et solid fundament for samfunnsvitere i nye roller som lærere og journalister i nøkkelinstitusjoner i moderniteten.

Dette perspektivet kan knyttes til betydningen av universiteter og uni-

versitetsfag som knippeinstitusjoner og tilsvarende knipper av virksomhet, læringsprosesser og resultater. Studier blir f.eks. ikke bare påvirket av forskning, men påvirker selv fagets vitenskapelige identitet eller mulighetene for profesjonell virksomhet. Det er en stående utfordring å styrke alle komponenter i det faglige knippe og å utvikle en ønsket balanse og samspill mellom virksomhetene. I likhet med de fleste andre fag er en av utfordringene for sosiologifaget å styrke seg selv som forskningsformidling, noe det er lagt opp til gjennom en ny satsing ved UiO (UiO 1999). Tradisjonene fra den problemorienterte empirismen er basert på at læring foregår i begge retninger i slik formidling. En annen utfordring består i å lage tettere koplinger til sosiologi som profesjonell virksomhet, både for å utvikle denne form for faglig virksomhet, og for å trekke mer systematisk på erfaringer og innsikter fra dette feltet og gjøre dem fruktbare for faget som vitenskap og studium.

Mens tendensen på mange områder i samfunnet er å innrette spesialiserte organisasjoner, insisterer universitetsfolk på å beholde sine knippeinstitusjoner med sitt mangfold av fag og faglige oppgaver. Denne lave grad av spesialisering kan være en fordel i forhold til samtidens utfordringer, som globalisering eller økologi. Slike utfordringer kan bare begripes gjennom åpenhet mellom spesialiserte fag og flerfaglig analyse. Her burde universiteter ha naturlige fordeler. Oslo-sosiologiens åpenhet overfor andre relevante fagmiljøer er en fordel i et slikt perspektiv. Men tverrfaglig befruktning mellom fag må dyrkes aktivt, det er ikke nok å være plassert fysisk ved siden av hverandre. Det krever omfattende kollegiale diskusjoner og faglig lederskap for å finne de riktige balansepunkter mellom spesialisering og samarbeid. Situasjonen inviterer til omfattende forskning om universiteter og til utvikling og omforming av egen organisasjon. De eldgamle universitetsinstitusjoner med sitt mangfold av fag, oppgaver og nivåer kan vise seg å være som skapt for samtidens store utfordringer.

Formidlet gjennom universitetsinstitusjonens intense kombinasjon av tradisjonsformidling og nyskaping, lever ISO-sosiologien i spenningsfeltet mellom tradisjon og visjon. Det at samtalen med klassikerne er institusjonalisert som arbeidsmåte, gjør at disse spenninger og utfordringer trer tydelig fram i faget. Sosiologifaget er knyttet til de klassiske opplysningsprosjekter, rettet inn mot analyser og virksomhet som kan ha relevans for fortsatt demokratisering av samfunnet (se Engelstad m.fl. 1998:257–58, 275–284, Kalleberg 2000a:247–250). Aubert (1989:22) presenterte dette store perspektivet, knyttet til den demokratiske rettsstat

som historisk prosjekt, på denne måten i sin siste bok: «Ideologically, however, a case can be made for the view that 'the end was in the beginning'. Once the seminal idea that 'all men are created equal' came into the world and was embedded in pivotal social institutions like the judiciary, a one-way development was set in motion, notwithstanding that for a long time, the term 'all' as well as 'equal' have been given restrictive interpretations. Thus, although much of law may provide support for the *status quo* in the short and intermediate term, it has gradually, and in the long run, eroded the bases of legitimate social distinctions and hierarchies... inequalities cannot, in public fora, be justified as natural, God-given, inborn or in themselves functional.»

Noter

- 1 Norge kunne ha fått et tidlig professorat i sosiologi, som Finland (Westermark i 1890; se Allardt 1997:95). Det ser ut til at det var økonomenes vurdering av sosiologifaget som umodent som hindret Henrik Ibsens sønn, Sigurd Ibsen, i å komme inn i en slik posisjon (se Brodersen 1992).
- 2 Ewald Bosse (1880–1956) kan karakteriseres som Norges første sosiolog av utdannelse, med tysk doktorgrad fra 1912. Han hadde Ferdinand Tönnies som en av sine lærere i Kiel. I 1926 foreslo en gruppe stortingsrepresentanter å opprette et professorat for Bosse ved UiO. Det ble bevilget penger, men han ble ikke innstilt. Bevilgningen ble i stedet brukt til å finansiere sosiologiundervisningen for jurister og økonomer. Etter krigen ble pengene overført til et professorat i sosiologi. For mer om Brodersen og Bosse, se mine artikler i *Norsk biografisk leksikon* (2000).
- 3 De andre som har gitt denne årlige forelesningen fram til nå, er: Raymond Boudon, Theda Skocpol, John Goldthorpe, Robert Dahl, Pierre Bourdieu, Arlie Hochschild, Carole Pateman, Jürgen Habermas, Helga Nowotny og Richard Sennett.
- 4 Sammen med sin amerikanske veileder publiserte han i 1953 en artikkel i *American Sociological Review* om utsatt behovstilfredsstillelse (*the deferred gratification pattern*). Denne artikkelen karakteriserte Merton senere som en siteringsklassiker i sosiologien (se Kalleberg 1995:93).
- 5 En annen interessant forskjell mellom norske og svenske universiteter ligger i eksamensordningene. Ved norske universiteter satses det langt mer ressurser på anonymisering og likebehandling enn i Sverige. Forskjellen må ha dype universitets- og forvaltningshistoriske røtter.

Referanser

- Allardt, E., T. Gulbrandsen, R. Liljeström, N. Rogoff Ramsøy & B. Aa. Sørensen (1995), *Nasjonal evaluering av høyere utdanning. Fagområdet sosiologi*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).
- Allardt, Erik (1997): *The history of the social sciences in Finland 1828–1918*. Ekenäs: Societas Scientiarum Fennica.
- Altbach, Philip & Lionel S. Lewis (1996), «The Academic Profession in International Perspective», s. 3–48 i Altbach (red.), *The International Academic Profession. Portraits of Fourteen Countries*. Princeton: The Carnegie Foundation.
- Amundsen, Leiv (1961): «Det historisk-filosofiske fakultet», i *Universitetet i Oslo. 1911–1961*, vol. 2. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aubert, Vilhelm (1958), *Sosiologi for jurister*. 1. hefte. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aubert, Vilhelm (1964), *Sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aubert, Vilhelm (1981), «Sosiologien i Norge: de første årene». *Sociolog-Nytt*, 5:131–136.
- Aubert, Vilhelm (1982), *Ufred*. Oslo: Pax Forlag.
- Aubert, Vilhelm (1985), «Om metoder og teori i sosiologien», s. 192–224 i Aubert, *Det skjulte samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget. (Artikkelen første gang utgitt i 1969).
- Aubert, Vilhelm (1989), *Continuity and Development in Law and Society*. Oslo: Norwegian University Press.
- Benum, Edgeir (1998), *Overflod og fremtidsfrykt. 1970-*. Oslo: Aschehoug.
- Bernoux, Philippe (1990), «What has Sociology Achieved? The French Paradox», s. 179–203 i C.G.A. Bryant og H.A. Becker (red.), *What Has Sociology Achieved?* New York: St. Martin's Press.
- Bourdieu, Pierre (1999), «On the Relationship between Sociology and History in Germany and France», s. 157–186 i Engelstad & Kalleberg (red.), *Social Time and Social Change. Perspectives on Sociology and History*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Brøderson, Arvid (1992), «Sigurd Ibsen og 'professorsaken'», s. 149–160 i H. Nordahl (red.), *Sigurd Ibsen: «Videnskap» og mystik og andre essays*. Oslo: Grøndahl Dreyer.
- Bråten, Stein (1998), *Kommunikasjon og samspill fra fødsel til alderdom*. Oslo: Tano Aschehoug.

- Calhoun, Craig (2000), «The Specificity of American Higher Education». 9:47–82 i *Comparative Social Research*, vol. 19. Stamford, Connecticut: JAI-Press.
- Clark, Burton (1995), *Places of Inquiry. Research and Advanced Education in Modern Universities*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Clark, Burton (1997), «Small Worlds, Different Worlds: The Uniqueness and Troubles of American Academic Professions». *Daedalus*, vol. 126, 4:21–42.
- Collett, John Petter (1999), *Historien om Universitetet i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, Martin (red.) (1992), *Til oppslag. Samfunnsvitenskap, forskningsformidling og massekommunikasjon*. Oslo: NORAS.
- Elster, Jon (1990), Intervju med Jon Elster, s. 233–248 i Swedberg, *Economics and Sociology: Redefining Their Boundaries. Conversations with Economists and Sociologists*. Princeton: Princeton University Press.
- Engelstad, Fredrik, C.E. Grenness, R. Kalleberg & R. Malnes (1998), *Samfunn og vitenskap. Samfunnsfagenes fremvekst, oppgaver og arbeidsmåter*. 2. revidert utgave. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Fulsås, Narve (1993), *Universitetet i Tromsø 25 år*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Galtung, Johan (1959), *Fengselssamfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Galtung, Johan (1988), *Methodology and Development*. Copenhagen: Christian Ejlers.
- Habermas, Jürgen (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns*. Bind 1. Frankfurt am Main: Suhrkampf.
- Habermas, Jürgen (1999), «Universitetets idé – læreprosesser», s. 113–136 i Habermas, *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kalleberg, Ragnvald (1994), «Et fag mellom tradisjon og visjon. Institutt for sosiologi 1963–1993», s. 121–176 i *SV-fakultetet ved Universitetet i Oslo 1963–1993*. Utgitt for SV-fakultetet, UiO som ISO-rapport nr. 13.
- Kalleberg, Ragnvald (1995), «Sosiologiens programmer og utviklingsoppgaver. Om Sverre Lysgaards faglige bidrag». *Sosiologisk tidskrift*, 2:87–94.
- Kalleberg, Ragnvald (1997a), «Komplekse argumentasjonskollektiver – noen analytiske perspektiver på universiteter», s. 21–54 i A.F. Andresen & G. Hjeltnes (red.), *Universitet, samfunn og politikk*. Universitetet i Oslo, Forum for universitetshistorie, skriftserie nr. 2.

- Kalleberg, Ragnvald (1997b), «Sosiologi, forståelsesformer og samfunnsformer. Dag Østerberg som vitenskapsfilosof og sosialfilosof», s. 26–51 i Bostad (red.), *Filosofi på norsk*. II. Oslo: Pax Forlag.
- Kalleberg, Ragnvald (1998), «Studenter i det sivile samfunn: et perspektiv på norske studentopprørere», s. 52–86 i Hjeltnes (red.), *Universitetet og studentene*. Oslo: Forum for universitetshistorie, UiO.
- Kalleberg, Ragnvald (2000a), «Universities: Complex Bundle Institutions and the Projects of Enlightenment», i *Comparative Social Research*, vol. 19:219–255. Stamford, Connecticut: JAI-Press.
- Kalleberg, Ragnvald (2000b), «'The most important task of sociology is to strengthen and defend rationality in public discourse'. On the sociology of Vilhelm Aubert». *Acta Sociologica*, nr. 3.
- Kili, Terje (1996), *Den borgerlige sosialisten – Wilhelm Thagaard 1917–1945*. Oslo: TMV-skriftserie nr. 15, UiO.
- Lazarsfeld, Paul (1972): *Qualitative Analysis. Historical and Critical Essays*. Boston: Allyn and Bacon.
- Lindbekk, Tore (1981), «Veteranene minnes: Tore Lindbekk». *Sosiolognytt*, 4:7–9.
- Lysgaard, Sverre (1982), «Utviklingsoppgaver i sosiologien – faget som vitenskap og profesjon». *Sociologisk Forskning*, 2–3:61–79.
- Merton, Robert K. (1970): *Science, Technology & Society in Seventeenth Century England*. New York: Howard Fertig.
- Mintzberg, Henry (1979), *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Norsk Biografisk Leksikon* (2000). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Næss, Siri (1973), *Universitetslektorer. Fordeling av fordeler og byrder*. Oslo: 2 Institutt for retts sosiologi og INAS.
- Olsen, Johan P. (1976), «University Governance: Non-participation as Exclusion or Choice» og «Reorganization as a Garbage Can», s. 277–337 i March & Olsen et al. *Ambiguity and Choice in Organizations*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (1997), «Modernisering, demokratisering og institusjonsutvikling» *Nytt Norsk Tidsskrift*, 1:15–33.
- Parsons, Talcott & Gerald Platt (1973), *The American University*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ramsøy, Odd (1957), *Arbeider offentliggjort ved Instituttet for sosiologi, Universitetet i Oslo, 1950–1957*. Oslo: Den grønne serie (stensiler), UiO.
- Ramsøy, Odd (1962), *Social Groups as System and Subsystem*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Rokkan, Stein (1947), «Sosiologien – en vitenskap vi trenger». Dobbelkronikk i Arbeiderbladet 30/6 og 2/7–1947.
- Rokkan, Stein (1975), «Institutt for Samfunnsforskning 1950–1975». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, pp. 1–9.
- Skjervheim, Hans (1957), Deltakar og tilskodar. Den grønne serie (sten-siler), ISO, UiO.
- Skjervheim, Hans (1991), «Det mangfoldige diskusjonsfellesskapet. Intervju med Hans Skjervheim». Intervjuet av Fredrik Thue. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 32:63–69.
- Skjervheim, Hans (2000), *Objektivismen og studiet av mennesket*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Slagstad, Rune, (red.) (1976), *Positivism, dialektikk, materialisme. Den norske debatten om samfunnsvitenskapenes teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SODA (1995), Sluttrapport fra Stockholm-Oslo Dokumentasjons- og Analyseprosjekt 1994–95. Universitetet i Oslo og Universitetet i Stockholm.
- Sztompka, Piotr (1986), *Robert K. Merton – an intellectual profile*. Houndmills: Macmillan.
- Thue, F. 1997, *Empirisme og demokrati. Norsk samfunnsforskning som etterkrigsprosjekt*. (Empiricism and democracy. Norwegian social research as post-war project). Oslo: Universitetsforlaget.
- Thue, F. 2000, Den atlantiske forbindelse. ISF i det amerikansk-europeiske forskningssamarbeid 1945–1953. I: F. Engelstad (red.), *Kunnskap og refleksjon*, pp. 15–50. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport 2.
- Voss, L.H. van (1998), «The Cradle of Capitalism: The North Sea (Baltic) Basin as an Early Modern Macro Region». *Comparative Social Research*, 17:1–31.
- UiO (1999), *En ny formidlingspolitikk for Universitetet i Oslo*. Innstilling til det akademiske kollegium. Kan fåes fra Informasjonsavdelingen, UiO.
- Ustvedt, Yngvar (1981), *Det skjedde i Norge. Overflod og opprør*. Bind 3, 1961–72. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Zetterberg, H. (1966), Traditioner och möjligheter i nordisk sociologi. *Sosiologisk Forskning*, 3, 1:1–21.
- Ås, Dagfinn (1982), «Studentene på Sosiologisk Kontor». *Sosiolog-nytt* s. 30–36.

Summary

A Discipline Between Tradition and Vision.

Department of Sociology, University of Oslo, 1950-2000

Ragnvald Kalleberg

As in several other European countries, Norwegian social research has a short formalized history as an academic discipline and a long non-formalized history dating back to the Enlightenment. The first department of sociology was set up in 1950 at the University of Oslo and has been described and analysed as a bundle of five disciplinary activities: 1) research, 2) teaching, 3) dissemination, 4) expert services for users, and 5) self-governance. Problem-oriented empiricism and dialogues with the classics are characterized as important elements in the research style. Five leading Oslo sociologists (Aubert, Lysgaard, Galtung, Østerberg, Bråten) are briefly presented. During these 50 years, 1100 sociologists have been educated in Oslo. The task of contributing to opinion and will-formation in civil society is regarded as essential in the history of the department, which was probably the first in the OECD area to define an expert role as part of sociology proper and introduce it to the curriculum. Relative to population, the number of sociologists in Norway (ca. 1800) is probably greater than in any other country, and it could be that sociologists in Norway, more so than in any other nation, have a stronger influence on society. If this is the case, one important factor in the explanation is the productivity of the institution of *hovedfag* (a degree similar to Master of Philosophy).